

Grażyna Hagel

Patologie społeczne

SZCZECIN 2013

Autor

Grażyna Hagel

Projekt okładki

Olga Sielecka

Redakcja techniczna i korekta

Małgorzata Pawłowska, Marlena Podkowa

© Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część publikacji nie może być reprodukowana ani przekazywana w żadnej postaci – elektronicznej, drogą fotokopii, nagrań, ani innej, bez pisemnego zezwolenia właścicieli praw autorskich. Szczecin 2013.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Publikacja jest finansowana z projektu „Szansa na przyszłość. Studia Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna.” współfinansowanego z Unii Europejskiej ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013, Poddziałanie 3.3.2

ISBN 978-83-61082-73-6

Nakład 100 egz.

Wydawca

Szczecińska Szkoła Wyższa Collegium Balticum

ul. Mieszka I 61C

71-011 Szczecin

Druk

volumina.pl Daniel Krzanowski

ul. Ks. Witolda 7-9

71- 063 Szczecin

SPIS TREŚCI:

WPROWADZENIE	5
ROZDZIAŁ 1 PRZYCZYNY NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO	9
ROZDZIAŁ 2 ZACHOWANIA ASPOŁECZNE.....	11
ROZDZIAŁ 3 RODZAJE PATOLOGII SPOŁECZNYCH	15
BIBLIOGRAFIA:.....	33

WPROWADZENIE

Niedostosowanie społeczne – według Ottona Lipkowskiego, "to zaburzenie charakterologiczne o niejednorodnych objawach, spowodowane niekorzystnymi zewnętrznymi lub wewnętrznymi warunkami rozwoju, a wyrażające się wzmożonymi i długotrwałymi trudnościami w dostosowaniu się do normalnych warunków społecznych i w realizacji zadań życiowych danej jednostki".¹ "Dostosowanie", jako termin pojawił się w terminologii amerykańskiej i odnosił się do behawioralnych zachowań zwierząt. W odniesieniu do człowieka kojarzono z fizjologicznymi reakcjami intelektualnymi. W miarę wprowadzenia w życie tego określenia stworzono terminologię „nieprzystosowania społecznego”. Odnosi się do różnych zaburzeń w społecznej adaptacji jednostki i związane jest z zaburzeniem charakterologicznym wyrażające się długotrwałymi trudnościami w dostosowaniu się do warunków normalnych w realizowaniu zadań życiowych. Osoby takie cechują się niezdolnością do pełnienia ról społecznych wobec oczekiwań społecznych. W odniesieniu do młodych osobników obserwuje się kłopoty w pracy dydaktyczno-wychowawczej.

Termin patologia (z gr. pathos - cierpienie, logos – nauka) był kojarzony z medycyną oznaczając stan chorobowy a później w naukach społecznych, jako nieprawidłowość. Patologia społeczna oznacza dezorganizację, stan zakłócenia równowagi społecznej i zachwianie systemu wartości. Złe przystosowanie przejawia się w dewiacjach, anomach i przestępczości,

¹ O. Lipkowski, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1980, s. 6.

oznacza szerszy zakres zarówno w płaszczyźnie obyczajowej jak i kulturowej.

Proces transformacji społecznych pod koniec XX wieku spowodował powiększanie się patologii społecznych między innymi alkoholizm i pijaństwo, rozbitcie rodzin i przestępczość czy samobójstwa.² Problemy wśród dorastającej młodzieży występują w naszym kraju i dotyczą złego towarzystwa, narkotyków, spożywania alkoholu, przemocy czy produktów odurzających. W całym świecie apeluje się do rodziców, by starali się odzyskiwać kontakty ze swoimi dziećmi, gdyż jedynie pozytywna komunikacja może ocalić od patologii społecznych. Stąd celowym jest przedstawienie krótkiej charakterystyki przejawów patologii społecznych. W pracy posłużę się definicją patologii społecznej podaną przez Lipkę A.

"Pod pojęciem patologia społeczna rozumie się określony stan postaw, zachowań i sytuacji życiowych, (...) które są szkodliwe dla historycznie uwarunkowanego postępu i powodują ujemne następstwa dla wszechstronnego rozwoju jednostki, grupy lub całego społeczeństwa, a polegają na nieprzestrzeganiu obowiązujących przepisów prawa, norm moralnych, obyczajowych i kulturowych oraz na odrzucaniu lub nieposzanowaniu wartości obiektywnie zgodnych z interesami jednostki i ogółu obywateli na określonym etapie rozwoju kraju."³

Symptomy nieprzystosowania społecznego są obserwowalnymi zdarzeniami lub zachowaniami sprzecznymi z uznawanymi przez społeczeństwo wzorami zachowań. W zależności

² [www.google.pl/patologie społeczne](http://www.google.pl/patologie%20spoleczne)

³ A. Lipka, *Zjawiska patologii społecznej wśród młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1977, s. 14.

od częstości ich występowania, stopnia skumulowania oraz od ich specyfiki mogą być traktowane jako tzw. cząstkowe wskaźniki nieprzystosowania.

1. Notoryczne kłamstwa;
2. Ucieczki (z domu lub szkoły);
3. Alkoholizowanie się (nadużywanie alkoholu);
4. Niekonwencjonalne zachowania seksualne (prostyтуcja);
5. Pasożytnictwo społeczne (nadużywanie korzyści cudzej pracy);
6. Nadużywanie środków odurzających i podniecających (narkomania, toksykomania);
7. Zachowania agresywne skierowane na otoczenie zewnętrzne;
8. Zamachy samobójcze;
9. Zachowania przestępcze.⁴

Grażyna Hagel

⁴ O. Lipkowski, *Pedagogika resocjalizacyjna...*, s. 140.

ROZDZIAŁ 1

PRZYCZYNY NIEDOSTOSOWANIA SPOŁECZNEGO

1. Czynniki biopsychiczne i czynnościowe charakteryzują się w zmianach wyższych uczuć świadomości, intelektu czy woli działania. Przyczyna może być w uszkodzeniu tkanki mózgowej lub uszkodzeniu funkcji układu wydzielania wewnętrznego. Wymienia się również charakteropatie, psychopatie, nerwice czy upośledzenie umysłowe stopnia lekkiego lub inne upośledzenia wewnętrzne wpływające na niedostosowanie społeczne.
2. Czynniki socjokulturowe środowiska rodzinnego środowiska szkolnego wzorce środowiskowe, negatywne wzorce mediów czy pornografia to główne przyczyny patologii społecznych. Brak korelacji pomiędzy zaspokajaniem podstawowych potrzeb psychospołecznych, patologie rodzinne sytuacje konfliktowe międzypokoleniowe przyczyniają się do rozwijania patologii społecznych.

Przejawy niedostosowania społecznego są przedstawiane przez różnych autorów w postaci zachowań aspołecznych takich jak: alkoholizm, pijaństwo, dewiacje, narkomania, przestępczość czy anomie. Wśród dzieci i młodzieży występują te same patologie, jakie występują wśród dorosłych. Do nich zaliczyć można: uzależnienia, agresja, lekomania, internetholizm, autoagresja alkohol i samobójstwa.

ROZDZIAŁ 2

ZACHOWANIA ASPOŁECZNE

1. **Dewiacje** - nazwa pochodzi od słów łacińskich deviatio-zboczenie. Wieloznaczność tego terminu przedstawia się często w literaturze przedmiotu, jako rozumienie;

- zboczenie na przykład z drogi prawości, zboczenie seksualne czy stręczycielstwo;
- odchylenia od wzorców społecznych, normalności;
- błędzenie, odrzucenie stosowanych, akceptowanych wartości.⁵

J. Kwaśniewski (1976) wymienia dewiacje pozytywne i negatywne. Za dewiacje pozytywne uważa „wychodzenie poza normę”, zaś negatywne jako odstępstwa od nakazu obowiązku i jest określana, jako patologie społeczne.^{6,7}

Tabela 1. Rodzaje dewiacji według Beckra (źródło: Cygielska K. 1976).⁸

-----	Zachowania „posłuszne”	Zachowania naruszające normy
-------	------------------------	------------------------------

⁵ M. Filipiak, *Socjologia zachowań dewiacyjnych*, [w]: Filipiak M. (red.), *Przestępczość nieletnich. Źródła. Przejawy. Środki zaradcze*, LTN, Lublin 1997, s. 11-28.

⁶ J. Kwaśniewski, *Dewiacja społeczna*, [w]: *Encyklopedia Socjologii*, t. 1: A-J, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 125-129.

⁷ R. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 197 – 224.

⁸ S. Howard, H. Becker, *Outsiderzy. Studia z socjologii dewiacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 115.

Zachowanie, jako dewiacja	Fałszywie oskarżenia(dewiacja pozorna)	Czysta dewiacja
Zachowanie niepostrzeżone, jako dewiacja	konformizm*	Dewiacja ukryta

*”**Konformizm (pot. ulegający wpływom)** (łac. *conformo* - nadaję kształt) – w psychologii społecznej to zmiana zachowania na skutek rzeczywistego, bądź wyobrażonego wpływu innych ludzi”.⁹

2. Autoagresja może wyrażać się w samookaleczeniu lub samouszkodzeniu, jest to akt polegający na zadawaniu celowym bólu własnemu ciału bez intencji samobójczych. Przyczyny mogą tkwić w braku zrozumienia, skrytość, lecz problem jest słabo zarejestrowany w badaniach naukowych. Najczęściej wiąże się to zjawisko z trudnymi przeżyciami w dzieciństwie, mogą odnosić się do wykorzystania seksualnego, przemocy fizycznej, osierocenia lub zaniedbania dzieci przez rodziców. Możemy, zatem uważać, że samookaleczenie jest rozwijającą się reakcją adaptacyjną na określone sytuacje.

Funkcje samookaleczeń jednostki mogą być związane z:

- 1) funkcją radzenia sobie z przetrwaniem, gniewem i udręką emocjonalną;
- 2) funkcją związaną z „JA” poprzez stwarzanie okazji do opieki nad sobą, poczuciem autonomii;

⁹ www.pl.wikipedia.org/wiki/Konformizm

- 3) funkcją radzenia z własnym doświadczeniem poprzez ponowne przeżywanie urazu;
 - 4) funkcję związaną z karaniem siebie i bycie ofiarą poprzez oczyszczenie, karanie prześladowcy i dezorientacja w sferze seksualnych doznań;
 - 5) funkcją dotyczącą relacji z innymi ludźmi – wywieranie wpływu na zachowania innych osób i karanie innych.
- 3. Anomia** jest tłumaczona, jako bezprawie, występki czy zaprzeczenie prawa, czyli do takiej sytuacji społecznej, w której jednostka zostaje poddana naciskowi z różnych sprzecznych norm. Cechuje się utratą zdolności prawidłowej reakcji na określoną sytuację, w której występuje konflikt norm społecznych, stwarzając trudności innym osobą. Anomia dotyczy często całych grup społecznych prowadząc do pojawiania się zachowań dewiacyjnych jak: bunt, wycofanie czy rytualizm.

ROZDZIAŁ 3

RODZAJE PATOLOGII SPOŁECZNYCH

Charakterystyczne dla młodego pokolenia Polaków jest występowanie następujących patologii społecznych.

1. Alkoholizm

Powszechnie w naszym kraju uważa się, że spożywanie alkoholu jest traktowane jako normalny składnik życia dorosłych. Abstynencja natomiast jest traktowana jako wyraz choroby czy przekonań osobistych. Wśród dzieci i młodzieży zjawisko spożywania alkoholu jest traktowane jako alkoholizowanie się bez względu na rodzaj czy okoliczności i sposoby picia. Spożywanie alkoholu przez dzieci i młodzież jest aktem naśladowczym ludzi dorosłych i spożywanie nawet w małych ilościach może być przyczyną choroby alkoholowej w przyszłości i prowadzi do uzależnienia. Spożywanie alkoholu przybrało powszechność w domu poza domem, na wczasach, na wyjazdach, szkoleniach, zjazdach i różnych okazjach. Łatwość i dostępność w zakupie alkoholu jest jedną z przyczyn alkoholizowania się społeczeństwa. Postawy ludzi dorosłych na widok pijanych dzieci wytwarza stosunek obojętny do tego zjawiska. Według I. Pospieszyl¹⁰ wiek pierwszej inicjacji alkoholowej obniża się, stwierdza, że dzieci poniżej 12 roku życia w 50% wśród chłopców i 38% wśród dziewcząt spożywało wino lub wódkę. Młodzież pomiędzy 14 a 18 rokiem życia ma za sobą w 92% inicjację alkoholową, a 25% upiło się co najmniej cztery razy przed 15 rokiem życia. Zauważa również, że liczba

¹⁰ I. Pospieszyl, *Patologie społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 39-44.

proporcjonalnie wzrasta z roku na rok, a zatrważające jest to, że coraz częściej łączą alkoholizowanie się z substancjami psychoaktywnymi.

Tabela 2. Tendencje w zakresie upijania się młodzieży w wieku 15 lat – co najmniej cztery epizody w życiu (Mazur, Woynarowska, za: I. Pospieszyl)¹¹

lata	Ogółem (%)	Chłopcy (%)	Dziewczęta (%)
1990	6,7	10,0	2,8
1994	10,7	15,3	5,6
1998	13,4	19,2	6,4
2002	14,5	20,7	8,8

2. Narkomania

Rozwój narkomanii jest związany z rozwojem cywilizacji. Dawniej odnosił się do sporadycznych informacji narkotyzowania się młodego pokolenia. Tempo życia, nadmierny wysiłek psychiczny i napięcia nerwowe są przyczyną sięgania po narkotyki. Szukanie sposobów na rozładowanie napięć czy rozwiązywania problemów życiowych prowadzi do uzależnienia od substancji psychoaktywnych. Postrzegając w mediach style życia różnych społeczeństw zachodnich powoduje, że młode pokolenia utożsamiają się z postawami tych społeczeństw.

¹¹ I. Pospieszyl, *Patologie społeczne*, s. 39-44.

czeństw. Konflikty w rodzinie, grupa rówieśnicza czy chęć ucieczki jest częstą przyczyną sięgania po narkotyki. Młodzi nie zdają sobie sprawy, że ten rodzaj używki jest najbardziej niebezpieczny dla życia i zdrowia rozwijającego się organizmu.

3. Prostyucja

Niekonwencjonalne zachowanie seksualne jest wyrazem prostytucji wśród młodzieży i dorosłych. Uprawianie prostytucji zostawia ślad w centralnym układzie nerwowym - na psychice i może prowadzić do odhumanizowania życia płciowego. Odgraniczyć prostytucję od swobody seksualnej jest trudno, a zatem rejestracja prostytutek nie jest dokładna. Dlatego też rejestracje statystyczne dotyczą tych prostytutek, które weszły w konflikt z prawem. Transfer kobiet za granicę i stręczenie do nierządu jest problemem współczesnego świata. Występowanie tego zjawiska polega na dobrze zorganizowanej przestępczości, a jej organizatorzy dopuszczają się pobicia, gwałtów, uszkodzeń ciała i innych gróźb. Zachęcanie odbywa się pod różnymi pretekstami np.: zatrudnianie w charakterze modelek, hostess czy barmanek. Na miejscu pobytu zostają ubezwłasnowolnione poprzez zabranie paszportu czy kontrolowane przez inne prostytutki. Brak pracy i ubóstwo będzie motorem do uprawiania nierządu czy peep-s hopów, a niepokojące jest to, że często rodziny zmuszają do tego procederu. Prostyucja niesie zagrożenia dla rodzin i ich samych wśród , których można wymienić:

- zakażenia chorobą weneryczną;
- zagrożenie zdrowia psychicznego i fizycznego;
- narażenie na chorobę alkoholową;

- uzależnienia od narkotyków;
- zakażenia wirusem HIV;
- zajście w niepożądaną ciążę;
- dewiację ze strony klientów.

W badaniach przeprowadzonych w Warszawie¹² stwierdzono, że 30% prostytutek było alkoholiczkami, wśród nich nieletnie stanowiły 78%, palące stanowiły 70% oraz zażywające narkotyki 25% ogółu badanych. Wśród nich rodziły dzieci przedwcześnie (33%) w wieku pomiędzy 14 a 20 rokiem życia.

Badania przeprowadzone w Bydgoszczy wśród 104 prostytutek zawiera poniższa tabela.¹³

Wiek badanych	
17 - 19 lat	11 prostytutek 10,6%
20 - 22 lata	31 prostytutek 29,8%
23 - 25 lat	25 prostytutek 24,0%
26 - 28 lat	13 prostytutek 12,5%
29 - 31 lat	24 prostytutki 23,1%
Pochodzenie społeczne	liczba
inteligenckie	19
robotnicze i chłopskie	85

¹² www.spoti.pl/.../problemy-niedostosowania-spoolecznego-_-prostyucja-jak.

¹³ Ibidem.

Wykształcenie	liczba
podstawowe	27
zawodowe	48
średnie i wyższe	29
Rodzaj ukończonej szkoły	
podstawowa	22
przyszkolowa	5
zawodowa	48
technikum	9
liceum	12
pomaturalna	2
wyższa	6
Stan cywilny - wszystkie stanu wolnego, w tym :	
92,7% panien	
7,7% rozwiedzionych	
Czynniki sytuacyjne	
Struktura rodzin	liczba
rodziny pełne	77
rodziny niepełne - na skutek śmierci rodzica	16
rodziny niepełne na skutek rozwodu, separacji	11
Sytuacja wewnątrzrodzinna prostytutek	
	liczba
oboje rodzice	64
tylko jedno z rodziców	16
z matką i ojczymem - ojcem i macochą	14

okresowo lub stale u krewnych lub w placówka oświatowych	10	
Liczba dzieci w rodzinie prostytutek		
jedynaczki	14	
2 - 3	76	
4 - 5	14	
Wykształcenie rodziców		
	ojciec	matka
podstawowe	12	36
zawodowe	59	33
średnie	15	26
wyższe	17	8
Sytuacja materialna		liczba
bardzo dobra	5	
dobra	30	
przeciętna	17	
zła	42	
Zjawisko nadużywania alkoholu w rodzinach badanych		
rodzina w której nie nadużywa się alkoholu	58	
nadużywa ojciec	21	
nadużywa matka	5	
oboje rodzice	8	
rodzeństwo	12	

Zjawisko przestępczości	liczba
rodziny, w których nie popełniono przestępstw	60
popełnili przestępstwo	44
Rodzaj orzeczonej kary	
pobyt w zakładzie lub poprawczaku	37
kara grzywny lub w zawieszeniu	7
Pożycie rodziców	
harmonijne	48
przeciętne	21
złe	35
Częstotliwość występowania konfliktów między rodzicami	
częste	40
sporadyczne	16
prawie nigdy nie występowały	48
Stosunek emocjonalny rodziców do badanych	
przyjazny	47
obojętny	47
wrogi	10
Stosunek prostytutek do rodziców	
pozytywny do obojga	34
pozytywny do jednego z rodziców	24
brak kontaktu	46

Atmosfera wychowawcza w środowisku	
przyjazna	49
obojętna	20
konfliktowa	19
demoralizująca	16
Model wychowania	
	liczba
styl opiekuńczy	14
styl autokratyczny	20
styl laissez-faire	70
Reakcje rodziców na przewinienia	
kary fizyczne	42
rozmowa i upomnienie	4
zakazy i ograniczenia	24
znęcanie się fizyczne	5
pobłażanie	59
inne (krzyk, wymówki)	16
Opóźnienia szkolne prostytutek	
nieopóźnione	73
opóźnione	31
Trudności szkolne	
nauka nie sprawiała trudności	49
kłopoty sprawiały niektóre przedmioty	23
nauka sprawiała duże trudności	32

Stosunek nauczycieli do badanych	
była lubiana	26
była nielubiana	51
lubiana przez niektórych nauczycieli	27
Symptomy społecznego wykołajenia	
wagary	53
ucieczki z domu	36
przynależność do subkultur	14
picie alkoholu	65
palenie papierosów	82
Wiek uświadomienia seksualnego	
przed 10 rokiem życia	5
11 - 12 lat	24
13 - 14 lat	41
15 - 16 lat	25
17 i więcej lat	9
Źródła informacji z jakich czerpały wiedzę o życiu seksualnym	
rodzina	27
koleżanki	63
szkoła	20
partner seksualny	36
literatura	47

Doświadczenia seksualne badanych z dzieciństwa	
molestowanie seksualne	43
zabawy o charakterze seksualnym	39
gwałt	6
brak doświadczeń seksualnych	16
Wiek inicjacji seksualnej	
przed 13 rokiem życia	15
14 - 15 lat	62
16 - 17 lat	16
18 - 19 lat i więcej	11
Ocena emocjonalna pierwszego kontaktu seksualnego	
przeżycia przykre	14
przeżycia przyjemne	85
stosunek obojętny	5
Charakter przeżyć	
satysfakcja	82
ból	30
wstręt	5
niechęć	10
Charakter pierwszego kontaktu seksualnego	
kontakt seksualny z wyboru	55
kontakt seksualny przypadkowy	49

Zmiany partnerów seksualnych	
częste zmiany partnerów	76
sporadyczne zmiany partnerów	28
Aktywność zawodowa	
podjęły pracę zawodową	64
nie podjęły pracy zarobkowej	40
Powody uprawiania nierządu	
powód ekonomiczny	86
chęć zmiany środowiska	27
perspektywa ciekawszego lepszego życia	33
niedosyt seksualny	17
liczne, urozmaicone kontakty z mężczyznami	16
namowa koleżanki	11
przymus ze strony rodziny	4
brak pracy	31

Źródło: spoti.pl/.../problemy-niedostosowania-spolecznego-_prostyucja-jak.

Prostyucja wywołuje w organizmie wykluczenia emocjonalne podczas stosunku prostytucyjnego. Prostytucja przyjmuje różne formy w kontakcie hetero i homoseksualnym i najczęściej jest związana z zarabianiem pieniędzy. Zjawisko to jest przyczyną wzrostu zachorowalności na choroby przenoszone drogą płciową, powoduje brak szacunku do pracy i wprowadza zaburzenia osobowości.

4. Samobójstwa

Samobójstwo oznacza rezygnację z życia społecznego, a podejmowanie przez młodzież oznacza najczęściej odrzucenie, niezrozumienie czy samotność. Wśród młodzieży znaczny procent samobójców pochodzi z rodzin niewydolnych wychowawczo i skonfliktowanych. W społeczności szkolnej przyczyną podejmowania samobójstw są niepowodzenia szkolne lub konflikty z rówieśnikami.

5. Agresja

Zachowania agresywne występują nie tylko wobec słabszych fizycznie rówieśników. Obserwuje się coraz większą agresję do nauczycieli, osób starszych czy rodziny.

Przejawy agresji:

- 1.** Agresja słowna bezpośrednia poprzez wyrażenia i groźby oraz wypowiedzi poniżających skierowane do osób w sposób bezpośredni;
- 2.** Agresja bezpośrednia poprzez atak na określoną osobę lub rzecz;
- 3.** Agresja słowna pośrednia poprzez wyrażanie opinii negatywnych o jednostce atakowanej;
- 4.** Agresja fizyczna wyrażona szarpaniem lub biciem.¹⁴

¹⁴ J. Danilewska, *Agresja u dzieci*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002, s. 29-37.

Czynniki wyrażające agresję:

1. Czynniki wrodzone występujący u każdego jednakowo.
2. Czynniki aktywnościowy pod wpływem frustracji i konfliktów.
3. Czynniki frustracyjny zależny od środowiska i postaw rodzicielskich.
4. Czynniki naśladowczy wynikający ze środowiska równieśniczego.¹⁵

Przemoc i agresja w szkole

Często mamy do czynienia z różnymi aspektami agresji, stykamy się z nimi w życiu codziennym- na ulicy czy w szkole. Przejawia się w postaci złośliwych kpin a kończy się na biciu czy nawet na zabójstwie. Zjawisko to jest bardzo rozpowszechnione wśród dzieci i młodzieży. W publikacjach podkreśla się nawet jako zjawisko narastające i czujemy się bezradni wobec takich sygnałów agresji.

Poglądy na mechanizmy powstawania agresji

W pierwszej połowie XX w. powstały szkoły, które ukazały poglądy na przyczyny powstawania agresji z punktu biologicznego i psychologicznego reakcji organizmu.

K. Lorenz,¹⁶ uważa, że agresja jest popędem naturalnym, który występuje zarówno u zwierząt jak i wśród ludzi. Uznaje tę formę jako popęd naturalny uznaje agresję za popęd naturalny dla utrzymania gatunku. Zdolność do agresji według

¹⁵ J. Danilewska, *Agresja u dzieci*, s. 29-37.

¹⁶ www.soswnr1.cba.pl/geneza_agresji.htm

autora jest niezbędna dla utrzymania terytorium i ochronie potomstwa. Uważa, że „na obecnym etapie rozwoju gatunku ludzkiego największym niebezpieczeństwem dla jego przyszłości jest agresja wewnątrz gatunku, agresja ludzi wobec ludzi”.^{17, 18, 19}

Problemem agresji zajmowali się także twórcy psychoanalizy. S. Freud twórca psychoanalizy uważał agresję za jeden z elementów „ego”. Uważa, że jest to jedna ze stron konfliktu wewnętrznego pomiędzy życiem a śmiercią. Psychologowie, m.in. J. Dolland, L. W. Dobb i N. E. Miller twierdzili, że agresja jest w ścisłym związku z frustracją, która jest efektem odreagowania.²⁰ Według A. Bussa zachowanie niepożądane jest jedynym aspektem agresywnego zachowania, który można rozpatrywać jako emocjonalna reakcja gniewu .

Sears uznaje możliwość wytworzenia się nowych popędów w wyniku konfliktu dwu jednakowo silnych tendencji tłumacząc powstanie popędów zależności i agresji , mogą powstawać w okresie dzieciństwa na podłożu zachowań instrumentalnych.²¹

Agresja w szkole dotyczy uczniów młodszych i słabszych, są zwykle napastowani przez starszych kolegów poprzez groźby, zaczynając od odebrania śniadania poprzez drobne pieńiądze. Następnie poniża się ofiary i obserwuje ich strach i

¹⁷ Ch. N. Cofek, M.H. Appley, *Motywacja i badanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa1972, s. 630 – 632.

¹⁸ www.pl.wikipedia.org/wiki/Konrad_Lorenz

¹⁹ www.propress.com.pl/przeglad-teorii-agresji/

²⁰ J. Doleard, N. R. Miller, *Osobowość i psychoterapia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa1967, s. 142 – 144.

²¹ www.propress.com.pl/przeglad-teorii-agresji/

bezsilność. W szkołach wprowadza się naukę agresji poprzez obserwację działań gangów młodzieżowych, ich ruchy fanatyczne, rasizm, szowinizm czy odmienność kulturowo-religijną.

Sposoby przezwycięzania agresji

Uważa się że, przyczyną powstawania agresji jest między innymi nuda i brak zainteresowań. Zatem nakierowanie na rozmowę i rozumienie rozmowy może być dobrą terapią, jak również słuchanie muzyki poprzez muzykoterapię. Z. Skórny: "Agresywnemu zachowaniu się wywołanemu doznanymi frustracjami towarzyszą związane z nimi emocje gniewu, złości, zdenerwowania.²² Przeciwdziałanie im może dokonywać się za pośrednictwem muzykoterapii sprzyjającej rozładowaniu stanów napięcia emocjonalnego. Może to być muzykoterapia bierna, polegająca na recepcji utworów muzycznych odpowiednio dobranych przez muzykoterapeutę. Dla rozładowania stanu napięcia emocjonalnego stymulującego agresję bywa również wykorzystywana muzykoterapia czynna. Jest ona przeprowadzana np. przy użyciu instrumentów perkusyjnych". Środkiem wychowawczym stosowanym może być kara - skuteczna tylko wtedy, gdy karany akceptuje normę, za przekroczenie, której została ona wymierzona, nie można jej jednak uznać za podstawowy środek przeciwdziałający agresji, gdyż powoduje ona jedynie przemieszczanie się agresji.

Aby skutecznie przezwycięzać agresję należy dostosować do niej odpowiednie środki oddziaływania pedagogicznego. Przeciwdziałając agresji frustracyjnej należy ustalić, które

potrzeby uległy blokadzie powodując wystąpienie zachowań agresywnych oraz rozważyć możliwości ich zaspokojenia, np. zmienić metody wychowawcze rodziców, jeżeli skutek otrzymywanych kar fizycznych, dziecko zachowuje się agresywnie”²³.

Klasyfikacja agresji jako jednostki

1. wysoka częstotliwość oraz duża liczba zachowań agresywnych;
2. duża intensywność połączona z nieadekwatnością reakcji agresywnych wobec działającego bodźca;
3. nieumiejętna kontrola (brak, nadmiar) reakcji agresywnych;
4. ciągła wrogość w stosunku do innych ludzi.^{24, 25}

Występują różnice indywidualne w intensywności zachowań agresywnych bodźców, które wywołują agresję jednostki w zależności od siły i natężenia działania tych czynników. U niektórych są one rzadkie i mogą wywoływać je silne bodźce a u innych mogą wywoływać minimalne bodźce ale trwające bardzo długo. Występują również różnice jej przejawów w zależności od płci. U mężczyzn ma bezpośredni wpływ

²² www.soswnr1.cba.pl/definje_agresjii.htm

²³ Ibidem.

²⁴ K. Kmiecik–Baran, *Młodzież i przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 21.

²⁵ J. Wolińska, *Agresywność młodzieży: problem indywidualny i społeczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, s. 23 – 28.

jako fizyczny charakter a u kobiet pośrednio jako wrogość, drażliwość.²⁶

Naukowcy za agresywność współczesnej młodzieży obarczają zbrutalizowany internet i telewizję oraz nieograniczony dostęp młodych ludzi do kaset wideo z horrorami i filmami grozy. Z kolei psycholodzy amerykańscy zajmujący się analizą społecznych czynników w rozwoju osobowości dokonali odkrycia, które wydaje się być oczywiste i banalne:...”dzieci uczą się zachowywać obserwując innych...”²⁷. Stwierdzenie to wydaje się interesujące, gdyż obejmuje nie tylko wzory, czyli modele społeczne reprezentowane przez żywe osoby, ale także modele fikcyjne, postacie bohaterów z filmu i telewizji.

Postacie obserwowane na ekranie dostarczają nam:

- a) źródeł informacji (model pokazuje, jak się można zachować);
- b) norm wartości (wpływają na wybór określonych zachowań).

Wśród agresji wyróżniamy autoagresję która będzie kierowana na zadawanie bólu lub poniżanie się. Autoagresja najczęściej przejawia się w postaci:

- połykania ostrych przedmiotów (szpilek, agrałek, części żyłek),

²⁶ M. Cielecka, *Teoria frustracji. Psychologia wychowawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1958, s. 62.

²⁷ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, wyd. ŻAK, Warszawa 1995, s. 344.

- samookaleczeń przeważnie w postaci niegroźnych zranień,
- sporadycznie „zamachu”, targnięcia na własne życie.

Podejmowanie tych prób najczęściej obserwuje się wśród młodzieży, gdy ma miejsce bezsilność wobec złości czy zwracanie się przeciwko sobie.²⁸

²⁸ A. Makowski, *Niedostosowanie społeczne młodzieży i jej resocjalizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 52.

BIBLIOGRAFIA:

1. Cielecka M., *Teoria frustracji. Psychologia wychowawcza*, PWN, Warszawa 1958.
2. Cofek Ch.N., Appley M.H., *Motywacja i badanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1972.
3. Doleard J., N.R. Miller, *Osobowość i psychoterapia*, PWN, Warszawa 1967.
4. Danilewska J., *Agresja u dzieci*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002.
5. Filipiak M., *Socjologia zachowań dewiacyjnych*, [w]: M. Filipiak (red.), *Przestępczość nieletnich. Źródła. Przejawy. Środki zaradcze*, LTN, Lublin 1997.
6. H.S. Becker, *Outsiderzy. Studia z socjologii dewiacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
7. K. Kmiecik–Baran, *Młodzież i przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
8. Kwaśniewski J., *Dewiacja społeczna*, [w]: *Encyklopedia Socjologii*, t.1: A-J, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
9. Lipka A., *Zjawiska patologii społecznej wśród młodzieży*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1977.
10. Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
11. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, wyd. ŻAK, Warszawa 1995.
12. Pospieszyl I., *Patologie społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

13. Wolińska J., *Agresywność młodzieży: problem indywidualny i społeczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
14. www.abc.narkotyki.webpark.pl
15. www.pl.wikipedia.org/wiki/Konformizm
16. www.pl.wikipedia.org/wiki/Konrad_Lorenz
17. www.pl.wikipedia.org/wiki/Lekomania
18. www.propress.com.pl/przeglad-teorii-agresji/
19. www.soswnr1.cba.pl/definje_agresjii.htm
20. www.soswnr1.cba.pl/geneza_agresji.htm
21. www.spoti.pl/.../problemy-niedostosowania-spoecznego--prostyucja-jak.

Tekst nie był wcześniej publikowany
Grażyna Hagel